

Arnold Reisberg, Februar 1934, Hintergründe und Folgen. Globus Verlag, Wien 1974, str. 254.

Že naslov opredeljuje problematiko zajeto v nakazani knjigi. Gre za oris ter opredelitev dogajanja, ki je februarja 1934 vodilo k razbitju in prepovedi socialdemokratske stranke Avstrije. Njen avtor je viden predvojni delavec Komunistične stranke Avstrije, danes pa živi kot znanstveni delavec v Nemški demokratični republiki. Tako v knjigi povezuje študij dogajanja na avstrijskem prostoru po letu 1918 z lastnimi takratnimi spoznanji. Delo sicer ne poudarja kritičnega aparata, vendarle pa sloni na študiju zadevne dokumentacije in literature. V nekem smislu knjiga tudi ni strogo historično delo, saj sega s kritičnimi opozorili tudi v današnji čas ter tako aktualizira problematiko današnje avstrijske socialistične stranke, naslednice predvojne socialne demokracije. Tako je knjiga marksistična kritika predvojnih razmer v avstrijskem delavskem gibanju in družbi. Reisberg še posebej poudarja, da želi pokazati zgodovinsko resnico dogajanja med prvo svetovno vojno in po nji ter temu sledeči razvoj. – Ta pa kaže, da februarski dogodki leta 1934 niso izoliran pojav, ampak segajo nazaj vsaj do pričetka prve svetovne vojne in v celotnem dogajanju vse do februarja 1934. Ob orisu političnega razvoja je avtorjeva pozornost usmerjena predvsem na oris in kritiko stališč avstrijske socialne demokracije kot najmočnejše politične sile avstrijskega delavskega razreda, ki pa se ni znala (ali pa ni hotela) postaviti v bran pred nasprotniki in je tako nakazovala smer desničarskega usmerjanja države, katerega vrh pomeni sredi tridesetih let avstrofašizem (če seveda odmislimo nacizem in njegovo ravnanje). Tako pomeni razbitje socialnodemokratske stranke logično posledico razvoja, ki mu Reisberg sledi ves čas prve avstrijske republike. Za same dogodke leta 1934 avtor nakazuje dejstvo, da je bilo delavstvo pripravljeno boriti se za svoje pravice, da pa je odpovedalo vodstvo stranke. Edini vidnejši strankin funkcionar, ki je aktivno nastopil proti režimu, je bil Koloman Walisch na Zgornjem Štajerskem; ob tem Reisberg posebej podčrtuje, da je bila med (in pred) februarskimi dogodki vodilna parola socialdemokratske stranke „imeti puško ob nogi“, dejstvo, ki je vodilo do tragičnih dogodkov. Za dogajanje leta 1918 pa opozarja, da je bila takratna avstrijska revolucija posledica narodnostnih in socialnih bojev, ki jih je socialna demokracija v bistvu zavirala, namesto da bi vodila revoluciarno akcijo. Težka napaka stranke je bilo tudi dejstvo, da je po zlomu monarhije vpeljala v novo republiko institucije starega reda.

Posebna Reisbergova ostrica pa je usmerjena proti medvojnemu stališču o neživljenjski prve avstrijske republike, ki ga je še zlasti zastopala socialna demokracija in po katerem naj bi se bila prva avstrijska republika priključila nemški državi (anšlus). Avtor ob tem zagovarja in utemeljuje stališče o samostojni avstrijski naciji, stališče, ki je začelo prodirati v tridesetih letih. Dodajmo, da so bili zagovorniki tega stališča po eni strani posamezniki iz krščanskosocialnih krogov, po drugi pa stranka avstrijskih komunistov; izhodišče obojim pa je bila bramba samostojne avstrijske državnosti pred nastopajočo nacistično nevarnostjo. Omeniti velja tudi, da je nakazano stališče pričelo širje prodirati šele po drugi svetovni vojni, deloma tudi v obliki pripadnosti k posebni avstrijski državi (ob sočasni nemški narodnosti).

Nadalje je posebno mesto posvečeno v knjigi stališčem komunistične stranke do življenjskih vprašanj avstrijskega političnega življenja, po februarju 1934 pa tudi stikom

obeh političnih strank avstrijskega delavskega razreda (socialdemokratske in komunistične) tako v odnosu do vladajočega režima kot v odnosu do nastopajočega nacizma v letih 1934–1938.

Tone Zorn

Franz Goldner, Die oesterreichische Emigration 1938 bis 1945., Wien 1972, strani 348 (zbirka Das einsame Gewissen, knjiga 6).

Zbirka, v kateri je izšla Goldnerjeva knjiga, je namenjena predvsem delom, ki zajemajo problematiko dogajanja na avstrijskem prostoru med drugo svetovno vojno. V tem okviru se Goldnerjeva knjiga dotika nekaterih vprašanj avstrijske politične emigracije po letu 1938, in to tistega njenega dela, ki se je zavzemal za obnovo avstrijske državnosti. Kot vir za ta prikaz je poleg ohranjenega dokumentarnega gradiva avstrijske emigracije rabila predvsem dostopna ameriška dokumentacija. Glavni poudarek je v knjigi namenjen predvsem delovanju in položaju avstrijske politične emigracije neposredno po anšlusu v Franciji in zatem v Združenih državah Amerike, medtem ko je emigracija v drugih državah zajeta le v manjši meri.

Za proučevalca avstrijskega razvoja v času po anšlusu bodo nedvomno zanimiva Goldnerjeva opozorila na politične usmeritve avstrijske politične emigracije. Tu velja predvsem opozoriti na stališče dotedanjih socialnih demokratov, predvsem pa dr. Friedricha Adlerja, ki je vseskozi zagovarjal upravičenost anšlusa, torej usmeritev, ki jo je večinsko zagovarjala socialdemokratska emigracija (pa tudi tisti socialni demokrati, ki so ostali v domovini). Nasprotno pa najdemo prizadevanja za obnovo avstrijske državnosti pri predstavnikih nekdanjih krščanskih socialcev. Še posebej so v Goldnerjevi knjigi opisana prizadevanja Otta Habsburškega, da bi nastopal kot reprezentant nekdanjega avstrijstva iz širšega podonavskega prostora. Nadrobno so orisani njegovi naporji za ustanovitev posebnega avstrijskega bataljona v okviru vojske ZDA, se pravi vojaške enote, katere ustanovitev je še posebej podprl ameriški predsednik Roosevelt. Vendar je bila ustanovitev te vojaške enote pod nesrečno zvezdo: dejstvo, da je nastopal kot njen pobudnik Otto Habsburški, je imelo za posledico ne le nasprotovanje avstrijskih socialnih demokratov (na primer Juliusa Deutscha), ampak tudi predstavnikov nasledstvenih držav, tako Čehov in Jugoslovancev (na primer decembra 1942). Posebej je omenjen protest „enega jugoslovanskih združenj“ – poslan je bil 6. decembra 1942 amerišskemu obrambnemu ministru Henryju L. Stimsonu – proti temu, da bi vključevali v bataljon pripadnike nekdanje habsburške monarhije. Na začetku januarja 1943 je v tej zvezi omenjen minister jugoslovanske emigrantske vlade Save N. Kosanović. Posebno zanimiv pa je povzetek spomenice ameriškega obrambnega ministrstva iz začetka februarja 1943, po kateri je bil načrtovani bataljon avstrijski le po imenu, saj so bili vključeni vanj tudi Poljaki in Čehi, se pravi pripadniki narodov razpadle monarhije. Podatki tudi kažejo, da je bilo do aprila 1943 v bataljon vključenih le 25 prostovoljcev, medtem ko je celoten bataljon štel 199 mož. Posledica vsega nakazanega je bila skorajšnja razpustitev bataljona, prostovoljcem pa prepuščeno, da se vključijo v druge vojaške enote.

Za slovenskega bralca je tudi zanimivo poglavje o avstrijski emigraciji na Švedskem, in to predvsem s stališča prizadevanj po ohranitvi predvojne avstrijsko-jugoslovanske